

prisutni u javnosti. Nosioci javne vlasti moraju biti prisutni u javnosti i po tome što čine i po tome što ne čine. To što čine i što bi morali činiti ne bi smelo biti zatvoreno za javnost. Kroz javnost bi se obezbeđivala tako neophodna kontrola političke moći, što je jedan od bitnih preduslova svake demokratije. Štaviše, ova »kontrola« je neophodna, tim pre što duh vlasti ima potrebu da bude neumoljiv, apsolutan, isključiv, čak i tada kada ne poseđuje nikakve smislenije razloge niti zniliške argumente. Tako se stvara atmosfera koja je daleko od duha sporazumevanja i plodotvornosti tolerancije.

Uopće, u našoj kulturi postoji atmosfera militantne isključivosti, duhovne mrzovolje i politikantske podvale. Odavno je poznato da atmosfera »ili-ili« nije dobra za javno mnjenje, jer ga priklanja onima koji su prividno jači i čija nadmoć ne proizilazi iz duhovne sfere. Da se ne bi manipuliralo javnošću, mora se računati i na njenu samostalnost u odnosu na centre političke moći i moćnike u kulturi, koji hoće da je drže na oku i pod svojom stalnom kontrolom.

Najverovatnije da je po mnogo čemu neslobodna, sapeta i teskobna atmosfera doprinela da su i polemike u kulturi postale igre gubljenja. Tu je, izgleda, svako pomalo na gubitku. Neko i više nego što je bilo neophodno. U tim polemikama ima najviše »ego-nasilja« i apsolutne netrpeljivosti. Tu svoje čini naše iskustvo palanačko, kako bi to rekao Radomir konstantinović. Doista, pokazuje se da rigidna isključivost i zatvorenost palanačkog »ne-duha«, svako izgređništvo pretvara u samoponištavanje, u žrtvu. A zna se da bez izgređništva, bez otpora, bez konflikta čak, snage duha ne deluju: one su uspravna i mrtve! Preosetljivost na kritiku priča je za sebe, mutna i nikad dovršena ispovest. Ona Geteova: »Ubite psa, to je kritičar«, kao da je stvorena i za našu sredinu. Svakog trenutka, kritičar se može naći suočen s potpunom gluvoćom oveštalog mišljenja. Dabome On se može naći i pred samom provalijom. Koliko je teško kritički misliti nad provalijom, o tome ne vredi ni govoriti.

Ustati protiv ustaljenih navika i lenjosti duha nije moguće samozavaravanjem, samozaboravom i kompromisima. Bez ludosti duha, bez duhovnih vežbi, bez slobode koja se ne dodjeljuje nema pomeranja napred, nema promene. Još kada bismo ispitili stanje naše savesti, sa stanovišta onoga što nismo učinili, a trebalo je, sigurno bismo rdavo prošli. Možda i svest o tome nešto znači.

U analizi stanja duha, krajnosti u vrednovanju naš su nezaobilazan način. Nepomirljiva polarizacija, pozitiviteta« i »negativiteta« otkriva isključivost u mišljenju i mišljenje bez nijansi, obelodanjuje »kritiku« bez tvoračke sumnje. Zato bi se i morala u uspostaviti ravnoteža između septicizma i verovanja, napustiti apriorno negacija, ignoracija i idolopoklonstvo. Demo-nijske virutoznost i strast intrige, u svojoj bezobzirnosti, ispraznosti i agresivnosti, često uspeva da potamni konstruktivne stvaralačke snage, pa čak i da ih sasvim potisne. Slobodna za demonijsko i intrigu, za patološku negaciju vrednosti, stvara atmosferu neslobode za stvaralačku praksu. Mnoge naše nedaće dolaze i zbog sve prisutne gluposti. Životnost gluposti nije nezatna, zato nije ni čudno što je ona osvetoljubiva i netolerantna. Zbog pukog razlikovanja i polivalentnosti razlike, netolerantni duh je spreman na kažnjavanje i bespogovorno poricanje. Da bi nedaće bile još veće, stvara se utisak da se bez istine lako može a bez neistine skoro nikako. Istina je najčešće surova, a za nju se mora imati i duhovne i moralne snage. Brz velike strasti i stalne upitnosti, bez tvoračke sumnje nema ništa od istine. Tamo gde se mišljenje pretvara u delikt, tu nema ni nepotkupljive istine ni kritičkog mišljenja.

XV FESTIVAL 8mm AMATERSKOG FILMA JUGOSLAVIJE '88.

kulturna politika u udruženom radu

branko prnjat

Jedno od bitnih svojstava svake tradicionalne kulturne politike bilo je u tome da je ona egzistirala kao oblik dominacije vladajućih društvenih snaga nad sferom kulture. Kulturna politika, i kada se javlja u mecenatskoj funkciji i kada se javlja u funkciji arbitra u kulturnim tokovima, uvijek je imala odlike vlasti i premoći nad sferom kulture. Ona je u suštini izražavala skoncentrisanu ekonomsku, političku i ideološku moć nad kulturom i predstavljala je vid podređivanja stvaralaštva spoljašnjim ciljevima i svrhama. Grubo podređivanje kulture tržišnim zakonima, njeno pretvaranje u robu, njeno razbijanje na elitnu i masovnu itd., s jedne strane, ili, pak, podređivanje kulture potrebama i interesima državne politike i ideologije, s druge strane, predstavljaju izraze stvarnog podređivanja kulture izvankulturnim interesima. Sama sfera kreacije bila je pod pritiskom utilitarnih, pragmatičkih, komercijalnih, ideoloških i političkih projekata.

Opšta odluka dominantnih modela kulturne politike jeste da su se konstituisali na osnovama razbijenosti i otuđenosti ljudskog rada, na osnovama razdvojenosti rada i kulture.

Uostalom, ne bez razloga, neki teoretičari kulture su tvrdili da se i sam razvitak kulture klasnog društva zasnivao na podjarmljenosti ljudskog rada. Otudenost ljudskog rada uslovljavala je duboku otuđenost kulture, čak i onda kada je ona zadržavala privid slobode.

Socijalističko samoupravljanje koje vodi oslobođenju rada i razvoju cjelovite ljudske ličnosti, ne može jednostavno ukinuti zatečenu podvojenost rada i kulture. Uostalom, socijalistička revolucija je na planu kulture učinila vidljivim dvije glavne tendencije: tendenciju koja vodi ka podržavljenju kulture i tendenciju koja vodi ka podruštvljavanju kulture.

Pokroviteljstvo države u oblasti kulture stvara razgranat i složen sistem posredovanja između sfere materijalne i kulturno-duhovne proizvodnje. Na podlozi toga posredovanja izrasta državni kulturni aparat kao centralizovana i obuhvatna vlast nad kulturom, koja usmjerava cjelokupni kulturni razvitak i stvaralačke tokove, ali i presudno utiče na oblike i mogućnosti zadovoljavanja kulturno-duhovnih potreba.

Orijentacija na podruštvljavanje kulture, na »vraćanje« kulture u rad, na prevazilaženje onih uslova koji su doveli do razbijanja sfere rada i kulture i parcijalizacije i otuđenja same kulture, zahtijeva novu kulturnu politiku, koja gubi atribute moći i vlasti i koja prerasta u demokratsku kulturnu akciju i kreaciju slobodne ljudske ličnosti. Dakle, u tim okvirima moglo bi se tragati za novim sadržajem, novim smislom jedne kulturne politike koja bi bila oslobođena do kraja svih tradicionalnih određenja i koja bi prerastala u nešto što više i nije kulturna politika u poznatom značenju ovog pojma.

Drugim riječima, naša razmišljanja o kulturnoj politici morala bi se do kraja osloboditi ukorijenjenog tradicionalizma, statičkih i okamenjenih formula, a prije svega one svijesti koja kulturu vidi kao puk instrument za ostvarivanje nekih parcijalnih ciljeva i interesa.

Oслоbođenje rada nezamislivo je bez uspostavljanja novog jedinstva rada i kulture, odnosno bez duboke transformacije sadržaja i kvaliteta rada. Sloboda kulture predstavlja puku fikciju, ili grubu obmanu u uslovima otuđenja ljudskog rada. Novo jedinstvo kulture i rada, prema tome, znači ne samo vraćanje kulture u rad, nego takvu stvaralačku transformaciju rada koja će dopirati do sfere kulture i slobodno se s njom prožimati. U tome novom jedinstvu izgubio bi se svaki razlog i za samo postojanje kulturne politike; ostali bi, možda, samo razlozi u prilog jedne politike kulture.

U jednom takvom kontekstu, kulturna politika u udruženom radu ima sasvim određeno značenje. U njenom razmatranju možemo izdvojiti slijedeća važna obilježja: Prvo, ona je dio i izraz jedne globalne orijentacije u razvoju kulturne politike socijalističkog samoupravnog društva. Ona je ne samo ili prvenstveno vid decentralizacije kulturne politike, već izražava i bitno nove osnove njenog konstituisanja.

Drugo, kulturna politika u udruženom radu jeste i sastavni dio kulturne politike šire društveno-političke zajednice.

Treće, kulturna politika u udruženom radu predstavlja osnovnu kariku i put da se realizuje cjelovita kulturna politika udruženog rada kao oblik slobodnog, svjesnog i svrsishodnog usmjeravanja kulturnih tokova, podsticanja svih oblika stvaralačkog rada u materijalnoj i kulturno-duhovnoj oblasti, kao i zadovoljavanja i podizanja na viši nivo kulturnih potreba radnih ljudi i građana.

U razmatranju kulturne politike u udruženom radu, na nezaobilazan način postavlja se pitanje kulturnih potreba, zatim kulturne akcije i animacije i kulturne kreacije.

Što se tiče kulturnih potreba, možemo kazati da se još krećemo u jednom prostoru koji je nedovoljno istražen.

Upravo stoga, u ovoj izuzetno osjetljivoj sferi kulturne politike i kulturnog razvoja moguća su razmatranja s krajnje neizvjesnim ishodom. Ujedno, time se otvara prostor i za veoma raznovrsne, pa i sasvim proizvoljne interpretacije. Nijedna istinski demokratska kulturna politika ne može se voditi bez uvažavanja fenomena kulturnih potreba, tj. bez njihovog istraživanja. Prepuštanje prostora kulturnih potreba različitim manipulacijama, ekspanziji komercijalizacije, pseudo-kulture i slično, potkopava same osnove svake demokratske kulturne politike. Cilj kulturne politike jeste da se kulturne potrebe zadovoljavaju na način koji će značiti njihovo prerastanje u viši nivo potreba i aspiracija. Sa stanovišta demokratske kulturne politike, dakle, neprihvatljivi su svi pristupi koji znače zamagljivanje istinske kulturne potrebe, odnosno podsticanje vještačkih kulturnih potreba. Kulturna potreba se može zadovoljavati samo u susretu s istinskim kulturnim sadržajima i vrijednostima. U tom susretu kulturna potreba se, dakle, ne samo zadovoljava već i transformiše, razvija i oblikuje u zavisnosti od autentične snage kulturnog i umjetničkog sadržaja. Lenjinova misao o tome da radnici

zaslužuju da im budu dostupne najviše kulturne vrijednosti, rjeđito govori o karakteru demokratske kulturne politike, ali i o pravom putu zadovoljavanja kulturnih potreba. Naravno, ova opšta orijentacija ne znači nipošto sužavanje ili osiromašenje obima ili vrste sadržaja koji se prezentiraju radnicima, niti, pak, reducira njihove sklonosti niti slobodu izraza. Naprotiv, dostupnost autoentičnih kulturnih sadržaja radnim ljudima samo će uvećavati mogućnost i slobodu njihovog izraza i opredjeljenja, i razvijati smisao da se opredjeljuju za istinske kulturne vrijednosti. Svaki onaj pristup koji takve mogućnosti zatvara u ime »kulture za mase«, znak je ne samo odsustva demokratske kulturne politike, već i drugog manipulisanja kulturnim potrebama, i to u smislu ograničavanja svake slobode izbora i nametanja ovještalih obrazaca.

Kulturna akcija u osnovnim organizacijama udruženog rada mora stoga biti usmjerena na razvijanje ne samo određenih kulturnih potreba ili širenje određenih kulturno-umjetničkih sadržaja, već ona mora biti usmjerena na promjene samog načina života. Dakle, nije riječ o tome da se mijenja kulturna potreba, već da se mijenjaju sam način života, uslovi rada i proizvodnje, odnos prema radu i produktivnosti, da se razvijaju novi međuljudski društveni odnosi, itd.

Danas kulturna akcija ne može imati neka uska parcijalna određenja; ona se ne može voditi u tradicionalno shvaćenom kulturnom sektoru, već mora imati značaja za ukupnost životnih uslova radnog čovjeka, za njegovu osposobljenost da odlučuje o uslovima i rezultatima svoga rada i da zajedno s drugim radnim ljudima odlučuje i o svojim kulturnim potrebama i interesima. Kulturna akcija, dakle, danas ne može imati uski, sektorski smisao, upravo stoga što ni kultura ne ostaje u sektorskim okvirima. Značenje kulturne akcije u osnovnoj organizaciji udruženog rada, dakle, jeste da unapređuje i obogaćuje sadržaje života, rada i slobodnog vremena. Kulturna aktivnost u osnovnoj organizaciji udruženog rada se ne može shvatiti kao formalno ili mehaničko unošenje kulture u rad, već kao stvaranje svih neophodnih uslova da jačanju stvaralačke komponente rada i života, da se rad uistinu sve više oslobađa spoljašnjih okvira i stega, da se prevazilaze sivilo, monotonija, rutina. Kulturna politika u udruženom radu usmjerena je i na to da humanizuje opšte uslove rada, da racionalno koristi stvaralački potencijal, ali isto tako i da se prenosi i na slobodno vrijeme i da ga sadržajno obogaćuje i osmišljava. Potrebno je suočiti se s činjenicom da postoji neraskidiva veza radnog i slobodnog vremena i da stoga kulturna politika u udruženom radu mora biti cjelovita, usmjerena, dakle, i na radno i na slobodno vrijeme.

Određena istraživanja slobodnog vremena pokazala su da postoje odista još velike i neiskorišćene mogućnosti kulturnih aktivnosti u slobodnom vremenu. Drugim riječima, slobodno vrijeme je još uvijek vrijeme koje nije ispunjeno pravim kulturnim sadržajima, kulturnom akcijom i samodjelatnošću.

Kulturna politika, cjelovito koncipirana, mora izražavati kulturne potrebe i interese radnih ljudi. Ona mora favorizovati sve one metode i sadržaje koji vode dalje humanizaciji života i rada, razvijanja novih socijalističkih samoupravnih odnosa. U stvari, možemo reći da kulturna politika mora postati instrument rada koji se oslobađa, a ne nikakva spoljašnja sila ili spoljašnje određenje kulturnih tokova i kulturnog stvaralaštva. Stoga i odlučivanje o kulturnoj politici i kulturnom razvitku mora izaći iz uskih tradicionalnih okvira i još uvijek administrativno-etastičkih struktura i postati istinsko pravo stvaralaca u materijalnoj i kulturno-duhovnoj proizvodnji da odlučuju o kulturnom životu i razvitku.

Kulturna politika koja se vodi po sili inercije i van širokih i kvalifikovanih rasprava, nema nikakvih izgleda da ostvari dublje tragove u kulturnom životu, da prihvati nove izazove savremene civilizacije i našeg društva koje se dinamično razvija.

Pritisak starih odnosa i inercije naslijeđenog ponegdje su još dovoljno snažni da ne prihvataju nove podsticaje niti smjelije otvaraju nove mogućnosti kreativnog istraživanja. Stvaralačke snage u svim oblastima materijalne i kulturno-duhovne proizvodnje umnožavaju se, po svemu sudeći, daleko brže nego što to uspijeva naša kulturna politika da prati i prihvati. Svakako da je materijalni činilac važan ograničavajući faktor da se potpunije prihvate i razviju mnogi kreativni podsticaji. Međutim, materijalni faktor nije nikada jedini koji utiče na naš odnos prema kulturi. On je nekada više posljedica jednog stanja nedovoljne kulturne razbudenosti, pasivnosti, nego što je jedini i isključivi uzrok određenim pojavama inertnosti u kulturi. Ravnodušnost je najveći protivnik kulturnog napretka i ona se može savladati samo pravim i obuhvatnim kulturnim akcijama.

Mnogo novih i specifičnih problema javlja se u konstituisanju naše kulturne politike. Međutim, sve je jasnije da bez dubljeg naučnog istraživanja postojećih kulturnih realnosti, kulturnih potreba i mogućnosti kulturnog razvoja, nije moguće obezbijediti stabilne i čvrste osnove naše kulturne politike. Samo neprekidno teorijsko osmišljavanje prakse, podsticanje dijaloga otvorenim pitanjima kulture, stalno razvijanje nove svijesti o kulturi kao bitnom činiocu ukupnog socijalističkog samoupravnog razvoja i socijalističke revolucije i podsticanje jedne stimulative kulturne klime, jesu stalne obaveze i zadaci naše kulturne politike.

Za takvu orijentaciju potrebni su nam odgovarajući kulturni programi, kulturna akcija i animacija, ali isto tako i povezano djelovanje postojećih kulturnih institucija. Slobodno vrijeme mora postati i vrijeme, kako bi Marks rekao, za »višu djelatnost«. Mora se mnogo smjelije otvarati prostor za sve slobodnije i sadržajnije oblike kulturnih samodjelatnosti, koje će podsticati kulturnu potrebu i afinitet radnog čovjeka, razvijati njegov smisao za istinske vrijednosti. Pored toga, slobodno vrijeme pruža značajne mogućnosti za dalje stručno osposobljavanje i usavršavanje, inovaciju znanja itd.

Sve dok u punoj mjeri ne sagledamo sav društveni, kulturni, obrazovni, rekreativni značaj slobodnog vremena, dok ne shvatimo njegov smisao u obnavljanju fizičke i duhovne energije i obogaćivanju ličnosti radnog čovjeka novim sadržajima, nećemo biti u stanju da sredstvima kulturne politike adekvatno reagujemo na izazove našega vremena.

kultura kao način života i kulturna revolucija

dragan koković

Kultura shvaćena kao način života povezuje se s kulturnom revolucijom, putem koje se jedino može prevladati tradicionalni status kulture kao izdvojene delatnosti, oblasti, status kulture kao izdvojene delatnosti, oblasti, institucije, odnosno podjeljenog proizvodnog rada i kulturnog stvaralaštva.

Pre svega, treba prevazići klasne uslove kulturnog delovanja. »Boriti se protiv klasnog (misli se na buržoasku vladajuću klasu, D.K.) obilježja kulture, dokinuti kulturnu privilegiju buržoazije, dakle, nikako ne znači prenositi radnim masama populariziranu buržoasku kulturu. Sasvim suprotno: nije radnička klasa ona koja treba poprimiti buržoasku kulturu; upravo kultura mora biti prožeta iskustvom, vrijednostima, zadaćama i problemima koje radnička klasa svakodnevno preživljava u svom radu, u svom životu izvan rada, u svojim borbama. Klasna značajka kulture određena je činjenicom da radnička klasa nije u njoj naznačena kao subjekt, kao primanje dojmova o društvu, onakvom kakvo je ono uistinu sa stajališta radnika. Mi imamo oblatu kulturnu proizvodnju o radnicima, kakvi oni izgledaju kapitalističkom društvu – tehničku, sociološku, moralnu i političku literaturu – ali vrlo malo stvari o društvu na njegovim radnim razinama, onakvom kako ono izgleda radnicima. Ono što znamo o zbilji industrijskog rada i profesionalnoj kulturi, koju sadrže čak i zadaće koje zahtevaju nisku kvalifikaciju, znamo uglavnom iz nekih sovjetskih romana i rijetkih suhoparnih socioloških anketa namjenjenih ne radničkoj publici. Zastrahujuća se tišina spustila na radničku stvarnost; to je muk koji omogućuje svakidašnje tvrdnje da je radnički položaj postao prihvatljivim, čak udobnim, da su se klasne razlike čak ublažile.« Ovak mir, ovaj muk, mrtvo more, ova zastrašujuća tišina o kojoj govori Gorc, uvek znači prepreku za izvođenje istinske kulturne revolucije.

E. Moren ističe da »ideja kulturne revolucije... treba da nas dovede do revolucionisanja ideje kulture: ova više neće biti estetski talog društvene stvarnosti, zabava u slobodnom vremenu, odraz i epifenomen, jedinstvena superstruktura, kao što smo videli; kultura kao celina načela, normi, pravila, modela, javlja se kao generativno infraktivno naših društava, koja usmerava, daje oblik svakodnevnom životu, našim ličnim životima.«

Da su revolucija i kultura »duboko srodni pojmovi« ukažu je A. Lefevr, ističući da je kulturna revolucija »povezana sa ekonomskim i političkim preobražajima, ali se od njih razlikuje«. Slično Morenu, Lefevr njen cilj i smisao vidi »u ostvarenju jedne kulture koja ne bi bila institucija nego način života (stil?), koja bi omogućila rehabilitaciju dela slobode aproprorcije, upotrebe vrednosti ljudskog bića. Kulturna revolucija bi preobrazila svakodnevnicu, a ne samo državu i odnose vlasništva.«³ Zato revolucija, po njemu, poprma novi smisao, koji se ogleda, pre svega, u »smanjenju sivila svakidašnjice i kreaciji kulture«.

Revolucija uvek znači radikalnu promenu. Osnovni problem se može formulisati: da li ćemo revolucijom smatrati svaku radikalnu promenu u nekoj posebnoj oblasti društva, ili ćemo taj pojam primenjivati samo na radikalni preobražaj celine društva; odnosno kad je reč o preobražaju onih društvenih struktura i institucija od kojih bitno zavise svi oblici društvenog života. S pravom se može kritikovati često pristuno jednostrano shvatanje revolucije. To je ono shvatanje koje naglašava da je svaka dublja revolucija sinteza tri revolucije: političke, socijalne i kulturne revolucije. Prva se povezuje s preuzimanjem vlasti – institucionalizovane moći. Socijalna revolucija se najčešće povezuje s promenom ključnih institucija i struktura što stoji u samoj društvenoj osnovi, uz korenitu promenu u životnom i opštedruštvenom položaju velikih delova društva, uključujući i radikalne promene u konkretnom istorijskom obliku društvenog rada i načinu proizvodnje. Kulturna revolucija bi značila radikalni zaokret do tada vladajuće kulture, stvaranje nove kulture ili novih dominantnih sadržaja o kulturi. Nekada se literaturi mogu naći mišljenja da te revolucije slede jedna za drugom i po tom redosledu kulturna revolucija dolazi tek na kraju. Međutim, teza bi se mogla obrnuti i suprotstaviti takvim shvatanjima, isticanjem da su promene u kulturi zapravo jedna od pretpostavki revolucije.⁴ Kako nema »kulture bez čovjeka, ni čovjeka bez kulture, ne može biti ni istinski ljudskog društva bez istinski kulturnog čovjeka. Ukoliko ne razvija socijalističku kulturu, socijalizam nije socijalizam. Stoga, oni koji misle da bismo malo mogli odgoditi razvoj kulture u socijalizmu, izgleda malo zaboravljajući da odgoditi kulturu znači odgoditi socijalizam.«⁵

Revolucionarno vrenje nastupa kad jedan vladajući način života i jedna vladajuća društvena kultura nisu više u mogućnosti da uspešno rešavaju egzistencijalne probleme i artikulišu ljudski život. Revolucija znači delovanje koje iz ljudskog života odstranjuje one prepreke koje su i do sada ljude pritiskivale i onemogućavale da žive u pravcu svojih želja, potreba i sposobnosti. Ona znači prelomni momenat u životima »miliona ljudi«. U stvari, način »kako najveća dostignuća u kulturi opisuju (i ne samo opisuju – D.K.) životnu situaciju ljudi, i kako crtavaju orijentacijsku mapu smislenog i poželjnog ljudskog djelovanja i kako fiksiraju najvažnije društvene vrijednosti, otkriva jasan raskorak s onim što vladajući sustav faktički zahtjeva i nameće. Sve očitiije i jasnije postaje da jedan čitav način života, jedan čitav način orijentacije živog djelovanja i jedan način riješavanja egzistencijalnih pitanja koje vladajući sistem nameće i podupire, najveći dometi kulture izravno ili neizravno dovode u pitanje i osporavaju. Takav način života više nije kulturno odobren i poželjan.«⁶